

Josep Kaminoren hilberria (1927-2015)

ARBELBIDE, Xipri

Ohorezko euskaltzaina

Non sortu zen Josep Kamino? Arnegin? Arnegi aspalditik Luzaideko auzoa izan da eta lehen eliza 17. mendekoa baizik ez da, muga finkatu zenekoa. Gaur egun oraino arnegitarrek arreba, aitona edo izeba Luzaidekoa daukate. Eta alderantziz. Añex, ama, Arnegi Argaraiko alaba zen. Gehexan, aita, Luzaide Harginaineko semea, «mugaz» bestaldekoa! Muga zer den ez dakitelako konfirmazioa : aita Wyomingerat joan zen 1906an, gero Martin seme zaharrena, Denise alaba gazteena bezala, biak beti han baitaude.

Lehenagoko istorioak horiek denak. Aita 1913an Argarairat ezkontzea bezala, bizi behar baita 400 metro gorako gain haietan, Arabako zelaiekin deus ikustekorik ez duten malda xutetan, legartxunentzat eginak eta ez traktoreentzat. Josepek ikusi ditu etxean sartzen ura, argindarra, telefonoa, beribilentzat ibilgarri den bidea (1962an)... Ordu arte, ala mezarat, ala eskolarat joateko oren baten bidea oinez. Hoberenean, astoz.

Lehenagoko istoriokoa ere 14 haurridetako etxea, horietarik bost Euskal Herritik urrun joanak. Argairako aitama horiek eman 342 haur, arrahaur eta hauen haur badira nonbait mundu zabalean. Mundualizazioan sartuak dira. Baina Arnegitar geldituz : 266 bildu ziren 2007an... Garazin.

Lehenagoko munduan, lehenagoko erlijio. Lanak izan zituen Josep apez gazteak Iholdiko erretorearenganik erdiesten, anaia larunbatarekin ezkontzeko baimena: mezarat joanen ote ziren gero, biharamunean, igandekari? Gutiz ez utz! 1947an ez zuen arreba baten ezkontzarat joateko baimenik erdietsi, apezgaiek ez baitzuten deus egitekorik ezkontzetan! Moda zaharre-

ko apezak baziren oraino 1974an: Hazparnen Kornu gaztea ordenatzeko, misionesten kapera baizik ez zuen izan apezpikuak, Eliza nagusia Besta Berriko elizkizunentzat behar zuelakotz jaun erretoreak! Ondoko urtean sartu zen Kamino Hazparneko erretore.

Dena den, hortik aterara da Josep apeza, haurren arduradun, bikario, erretore, elizbarrutiko bikario nagusi, artean seminario handiko buru egon ondoan.

Elizaren zerbitzuko, Elizaren ibilbide bera egin du. Eliza gorenean ezagutu du 4.000 gazte bildu zirelarik Hazparnen *Euskaldun Gazteriaren* urteko bestan (1953), Parisen zeuden 400 gazteri arrats oroz predikatu zielarik St. Honore elizan aste batez (1954), 300 ikasle gazterekin oinez egin zuelarik Lurdako beilan azken eguna (1956-1963). *ELB, Laborantza Ganbara, Idoki* eta beste sortu dituztenak ez ote dira *Euskaldun Gazteriaren* umeak? Zer sortu dute euskal mundutik urrun, hirietan formatu gazteek?

Argaraiko luzaidarrak ez zitezkeen frantsesez mintza. Uraren bi aldeetan euskara zen errege, errepublika izanagatik. Arnegiko euskara landu zuen emeki emeki. Hazparneko kolegioan «Gaxtelu» zuzendariak eman zion euskal kantuen amodioa: kantu txapelketak antolatzen zituen. Baina, 1937an oraino, *anti*¹ deitu ziria martxa zen kolegioan! Gero Uztaritzen, dantza taldea sortu zuten eta Euskal Herri bat bazela ikasi Lafitteenkin. Honek Arnegin barnatua zuen euskara: oporrak bederatzi urtez han iragan zituen apezgai zelarik eta nola Jean Baptiste Dassance, «*Burrumba*» deitu erretore famatuak² ez zuen katiximarik batere egiten urtean barna, Lafittek betetzen zuen hutsa udako egun guziez, euskaraz prefosta!

Seminario handian predikatu behar zen, euskaraz ere. Ikasi zuen bere Arnegiko euskaraño hura behar bezala idazten, hitzen erdiak jan gabe. Xarriton, Hiriart Urruti eta beste zenbaitekin beren lanak agertzen zituzten *Chimicht* deitu kaierrean. Orduan zion lehen artikulua igorri *Gazte* hilabete-kariari.

¹ *Anti* = euskaraz mintzo zenari ematen zioten ziria. Eguna bururatzean eskutan zeukana gaztigatua zen.

² Ikus : *Herria maitez, Eliza maitez*, J. Camino, 2008, 84-88 or.

1946an Narbaitz kalonjeak sortu zituen, *Euskaldun Choriak*, euskarazko lehen udalekuak. Beste zenbaitekin 120 mutikoren begirale izan zen Kamino. Denek jakin behar zituzten oinarrizko 99 kantu bildu zituen Narbaitzek *Charamela* liburutxoan.

Apez

1951n apeztu zen. 1953an, urte haietan sortu Haurren Ekintza Katolikoaren arduradun izan zen apez gaztea: nextkak ere sarrarazi zituen. 3.500 haur euskaldun bildu ziren 1963an Donibane Lohizunen egin zuten haurren besta handian.

Haur horientzat *Pan Pin* hilabetekaria sortu zuen 1960an: lau koloretan atera zituen 8 orrialde Valverde inprentak, osoki euskaraz, Espainiako gobernuaren baimena erdietsirik baldintza batekin: *dar preferencia a personas y hechos españoles*. Dakizuen bezala, arnegitarrak txapeldun mugaz gaindikako harremanetan! Xabier aipatu zuten beraz lehen zenbakian. *Pan Pin*-en zituen plazaratu Manex Pagolak, bera ere begirale zelarik, xorientzat sortu lehen kantuak. 1963a arte, 24 zenbaki atera ziren 2.000 aletan bakoitza. *Pan Pin* izan da «x»-ek «ch» ordezkatu duen lehena Iparraldean, ondotik *Gaztek* bide bera hartzen zuela.

Gazte zen, Idieder apezak 1945an sortu hilabetekaria *Euskaldun Gazte-ria*-rentzat; bizi berri bat eman zion Xarritonek. *Gazte* ere gorenean zen: 1956tik 1964rat 70 zenbaki atera ziren. Zabaltzen ziren 4.000 aleetarik 400, Aljeriako soldaduei igortzen ziren. Mixel Itzainak haientzat sortu zuen *Euskalherria* aldizkaria, osoki euskaraz; soldaduek igorri gutunek betetzen zuten. Zoazte orain beren gutunak euskaraz idatz litzaketen 300 gazteren bila!

Santandreko bikario zelarik, misioneak muntatu zituen euskaraz 1952an eta 1953an, galderak egiten zizkiotela predikariari jendeen artetik. Entzuleak ez ziren lokartzen! Ondoko urtean hasi zuen eliza horretan, geroztik bizi den euskaldunen meza.

Ordukoa da ere liturgiaren euskaratzea eta kantuen berritzea. Koralak sortu ziren parrokietan kantu berrien ikasteko eta Koralen Biltzarraren buru

izendatu zuten Kamino: Seminario handian kantu arduraduna izana zen. 1969an 600 kantari bildu ziren koralean lehen egunean Hazparnen.

Beherapena

Buru zen Hazparneko misionesten taldea, desegin zuten 1976an *apez eskasagatik*. Gailurrerat heldu eta ala Elizak, ala euskarak, elgarrekin hasi zuten beherapena. *Gazte* eta *Pan Pin*, biak isildu ziren irakurle eskasez eta *Euskaldun Xoriak*, emeki-emeki *erdaldun* bilakatu.

Lehenagotik hasia bazen beherakada eta Liturgiaren euskaratzea honekin egin bada ere, ez dezakegu ahantzi, Vincent apezpikuarekin izan zela Eliza eta euskal munduaren arteko haustura. Gose grebalariai katedralean jarri zirelarik 1971n, Telesforo de Monzoni kanpoa manatu zion, urte oroz Lurdan ikusten zuelarik gaixoen beilan. Ez zuen Loiolarako gomita onartu Aita Saindua etorri zelarik 1982an! GAL ari zelarik erail eta erail, isiltasuna izan zen apezpikutegian.

Apezen aldetik ere gauzak ez ziren argi. Apez-gogoeta talde bat baldin bazen ere euskal gaiak aipatzeko, zer egin zezakeen? Apezetan, haustura ez zen bakarrik bearnes eta euskaldunen artean; euskaldunen beren artekoa nabari zen, Euskal Herria zelarik jokoan *bakotxa bere alde, besteen erranaz axolatu gabe* idatzi izan du. Lehenago ere izanak ziren gatazkak: Euskaldun Gazteria eta Nesken 'kongregazioa', Algeria frantsesa eta independientea, apez langile eta «normal» eta nik dakita beste zeren alde eta kontrakoen artean.

1987an seminarioko buru izendatu zutelarik 18 apezgai ziren... bost diosesatakoak, bakar bat euskaraduna... 170 zirelarik bere apezgai urteetan, denak Baionakoak. 1962an, 60 urtez petikako 645 apez bazelarik diosesan, 42 baizik ez ziren 50 urte berantago. Zergatik horrelako beherakada?

Euskarak bezala, Elizak beherapena jasan du urte beretan. Herri berean, hiltzorian izan ondoan euskarak bizi berri bat hasia du ikastola, gau eskola, irrati eta gaineratikoekin. Elizan ere lehen pindarrak agertzen ari ote dira hauspetik? Seminarioan apaizgai bakar batean zeudelarik duela sei urte,

25etara hupatu dira. Hazparnen erretore zelarik haur guziak bataiatuak baitziren eta denak katiximan ibiltzen, aurten erdiak dabiltza katiximan. Baina kasik urte oroz bat edo bestek bataioa eskatzen du. Artetan, heldu zenbait. Gorapenean, biak elgarrekin egundainokotan, euskara eta Eliza? Lasto ala egur sua? Geroak erranen.

Euskararen militanteek frogatua dute zilo batetarik atera daitekeela. Ez ote litezke noizbait gogoeta sakonak egin beharko lehenagoko Ekintza Katolikoaren *ikusitako epaitu eta egin* lehen jarraikiz, ikusteko zergatik ez garen gu ere gorapen bidean euskararen hein berean? Bainan apez biltzar batean, hori aipatu nuelarik entzun nuen: *On n'a pas de question à se poser.*